

Soft skills and national values

Mumin BABAJANOV¹

International Islamic Academy of Uzbekistan

ARTICLE INFO

Article history:

Received February 2025
Received in revised form
10 March 2025
Accepted 25 March 2025
Available online
25 April 2025

Keywords:

Quran,
Hadith,
soft skills,
flexibility,
emotional intelligence,
confidence and
self-motivation,
acceptance of criticism and
self-development,
creative thinking.

ABSTRACT

The article presents information and comparative studies of knowledge and skills about unique human abilities and their management, which in modern science are called soft skills and actually existed in the Holy Quran and Hadith 14 centuries ago.

2181-3701/© 2025 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-3701-vol3-iss4/S-pp367-377>

This is an open-access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Soft skills va milliy qadriyatlar

Kalit so'zlar:

Qur'on,
hadis,
soft skills,
moslashuvchanlik,
hissiy intellekt,
ishonch va o'z-o'zini
motivatsiya qilish,
tanqidni qabul qilish va
o'z-o'zini rivojlantirish,
ijodiy fikrlash.

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada zamonaviy fanda soft skills deb atalayotgan insonning noyib qobiliyatlari va ularni boshqarish haqida bilimlar va ko'nikmalar aslida Qur'oni Karim va hadislarda bundan 14 asr oldin ham mavjud ekanligi haqida ma'lumotlar berilgan va qiyosiy solishtirishlar o'rganilgan.

¹ PhD, Senior lecturer, International Islamic Academy of Uzbekistan. E-mail: babajanov.mumin@gmail.com

Soft skills и национальные ценности

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

Коран,
хадисы,
гибкие навыки,
гибкость,
эмоциональный
интеллект,
уверенность и
самомотивация,
принятие критики и
саморазвитие,
творческое мышление.

В статье представлена информация и сравнительные исследования знаний и навыков об уникальных способностях человека и управлении ими, которые в современной науке называются мягкими навыками и фактически существовали в Священном Коране и хадисах 14 веков назад.

KIRISH

Bugungi kunda shaxsiy va professional muvaffaqiyatga erishish uchun faqat texnik yoki ilmiy bilimlar yetarli emas. Insonning har tomonlama taraqqiy etishi, jamiyatda muvaffaqiyatli integratsiya qilishi va boshqalar bilan samarali muloqotda bo'lishi uchun "soft skills" – ko'nikmalarning o'rni juda muhimdir. Ushbu ko'nikmalar orasida hissiy intellektni rivojlantirish, ishonch va o'z-o'zini motivatsiya qilish, tanqidni qabul qilish, ijodiy fikrlash, moslashuvchanlik kabi fazilatlar alohida o'rin tutadi. Qur'on va hadislar insonning ruhiy va ma'naviy o'sishida bebaho manbalar bo'lib, soft skills ko'nikmalarni rivojlantirishda ularga asoslanish mumkin. Qur'on insonni halollik, sabr-toqat, va mas'uliyat kabi sifatlarni rivojlantirishga chaqiradi, hadislar esa kundalik hayotda bu fazilatlarini qanday qo'llash bo'yicha ko'rsatmalar beradi. Masalan, hissiy intellekt – ya'ni o'z hissiyotlarini boshqarish va boshqalarning hissiyotlarini tushunish qobiliyati – Payg'ambarimiz Muhammad (s.a.v.)ning odamlarga nisbatan rahmdil va o'zini tutishdagi ideal namunalari orqali targ'ib etiladi. Bundan tashqari, tanqidni qabul qilish va o'z-o'zini rivojlantirishga Qur'onda va hadislar orqali alohida e'tibor qaratilgan. Qur'on insonni tafakkur qilishga, o'zining xatti-harakatlarini tahlil qilishga undaydi, hadislar esa har bir musulmonning har kuni o'zini o'zgartirib, yaxshilikka intilish kerakligini o'rgatadi. Shu bilan birga, ijodiy fikrlash va moslashuvchanlik kabi zamonaviy hayotning talablari ham islomiy manbalarda o'z aksini topadi, chunki Qur'on har qanday vaziyatda ijobiy yechimlar topishga va doimo yaxshilikka intilishga chaqiradi. Ushbu maqolada Qur'on va hadislar nuqtai nazaridan soft skills ko'nikmalarning ahamiyati va ularni hayotga tadbiq etish yo'llari keng ko'rib chiqiladi. Mazkur mavzu har bir inson uchun ma'naviy va amaliy hayotda qo'llaniladigan boy manba bo'lishi bilan birga, zamonaviy jamiyatda muvaffaqiyatga erishishda ham muhim ahamiyatga ega.

Quyida yuqorida sanab o'tilgan soft skillslar, moslashuvchanlik (adaptability), hissiy intellekt (emotional intelligence), ishonch va o'z-o'zini motivatsiya qilish (self-confidence & motivation), tanqidni qabul qilish va o'z-o'zini rivojlantirish (feedback & self-improvement), ijodiy fikrlash (creativity) kabi ko'nikmalarni Qur'on va hadis asosida qiyosiy o'rganamiz.

MOSLASHUVCHANLIK (ADAPTABILITY)

Moslashuvchanlik (adaptability) – o'zgaruvchan sharoitlarga tez va samarali moslashish qobiliyatidir. Bu ko'nikma zamonaviy ish muhitida, o'qish jarayonida yoki kundalik hayotda muhim ahamiyatga ega. U o'zgarishlarga ijobiy munosabatda bo'lish,

yangi vaziyatlarni tezda tushunish va ularga qaror qabul qilishni o'z ichiga oladi. Moslashuvchanlik (adaptability) Qur'onda to'g'ridan-to'g'ri bu atama bilan ifodalanmasada, mazmunan u sabr, irodani mustahkamlash va sharoitlarga muvofiq harakat qilish tushunchalari bilan bog'liq. Qur'onda sabr va tavakkul qilish haqidagi oyatlar moslashuvchanlikka ishora qiladi: **"Alloh hech bir jonni uning kuchi yetmaydigan narsaga mas'ul qilmaydi."** – (Baqara surasi, 286-oyat), arabcha matni **لَا يُكْفِيكَ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا** Bu oyatda insonning imkoniyatlariga ko'ra sharoitga moslashib yashashi ta'kidlanadi. Payg'ambarimiz Muhammad (s.a.v.) o'z hadislarida moslashuvchanlikka, ya'ni o'zgaruvchan vaziyatlarda sabr qilish va donolik bilan harakat qilishni targ'ib qilganlar. Masalan: **"Ishlarning eng yaxshisi mo'tadilligidir."** (Imom Buxoriy va Imom Muslim rivoyatlari), arabcha matni- **خَيْرُ الْأُمُورِ أَوْسَطُهَا** Bu hadisda inson hayotidagi har xil holatlarda muvozanatni saqlash va o'zgaruvchan sharoitlarga muvofiq tarzda harakat qilishning fazilati o'rgatilgan. Moslashuvchanlik (adaptability) soft skills sifatida, shuningdek, Qur'on va hadis asosida ruhiy va axloqiy qobiliyat sifatida ham yuqori qadrlanadi. Moslashuvchanlik (adaptability) ning 3 ta, o'zgaruvchan sharoitlarga moslashish, stressni boshqarish va yangi vaziyatlarni qabul qilish, yangi bilim va ko'nikmalarni tez o'zlashtirish ko'nikmasini qur'on va hadis bilan tatqiq qilamiz. O'zgaruvchan sharoitlarga moslashish, muammolarni hal qilishda yangi yondashuvlarni topish, o'zgarishlarga mos ravishda rejalash va harakat qilish qobiliyatidir. U insonning stressga bardosh berish, ijodkorlik va yangiliklarni qabul qilish kabi fazilatlarini o'z ichiga oladi. Zamonaviy davrda bu ko'nikma ish joyida va hayotning boshqa jabhalarida muvaffaqiyatli bo'lish uchun muhim hisoblanadi. O'zgaruvchan sharoitlarga moslashuvchanlik Qur'onda sabr, tafakkur va tavakkul bilan bog'liq ko'rinishda ifodalanadi. Oyatlar insonni o'z hayotidagi sinovlarga bardoshli bo'lishga, o'zgaruvchan vaziyatlarda Allohga ishonib harakat qilishga undaydi: **"Har bir qiyinchilikdan keyin osonlik keladi."** (Sharh surasi, 6-oyat), arabcha matni – **إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا** Bu oyat insonni murakkab vaziyatlarda umidsizlikka tushmaslikka, sharoitlar qanday bo'lmasin, ularga moslashib yashashga chorlaydi. O'zgaruvchan sharoitlarga moslashuvchanlik Payg'ambarimiz Muhammad (s.a.v.) hadislarida muvozanat va sharoitga qarab to'g'ri yo'l tanlash sifatida o'rgatilgan. Masalan: **"Mo'min kishining holi ajoyibdir: unga har qanday holat foydali bo'ladi. Agar unga biror yaxshi narsa yetsa, shukr qiladi va bu unga foyda keltiradi. Agar unga biror zarar yetsa, sabr qiladi va bu ham unga foyda keltiradi."** (Imom Muslim rivoyati), arabcha matni- **عَجَبًا لِأَمْرِ الْمُؤْمِنِ، إِنَّ أَمْرَهُ كُلَّهُ لَهُ خَيْرٌ، وَلَيْسَ ذَلِكَ لِأَحَدٍ إِلَّا لِلْمُؤْمِنِ، إِنْ أَصَابَتْهُ سَرَّاءٌ شَكَرَ وَكَانَ خَيْرًا لَهُ، وَإِنْ أَصَابَتْهُ ضَرَاءٌ صَبَرَ فَكَانَ خَيْرًا لَهُ** Bu hadis sharoit qanday bo'lmasin, mo'min har doim sabr va shukr bilan moslashish yo'lini topishini ta'kidlaydi. O'zgaruvchan sharoitlarga moslashuvchanlik hayotiy zarurat bo'lib, u insonni turli sharoitlarga muvofiq harakat qilishga va muvaffaqiyatga erishishga yordam beradi. Qur'on va hadislar bunga ruhiy va axloqiy asos bo'lib xizmat qiladi.

Stressni boshqarish va yangi vaziyatlarni qabul qilish

Stressni boshqarish va yangi vaziyatlarni qabul qilish – insonning hayotdagi qiyinchiliklarni tushunish, ularga ijobiy yondashish va emosional holatini nazorat qilish qobiliyatidir. Ushbu soft skill insonni murakkab vaziyatlarda salbiy his-tuyg'ularni boshqarishga, konstruktiv qarorlar qabul qilishga va o'zgarishlarga moslashishga yordam beradi. Bu ko'nikma zamonaviy ish muhitida va shaxsiy rivojlanishda katta ahamiyatga ega. Stressni boshqarish va yangi vaziyatlarni qabul qilish Qur'onda sabr va Allohga tavakkal qilish sifatida ifodalanadi. Qur'onda insonni hayotdagi sinovlarni Allohning

irodasi deb qabul qilish va ularga bardosh berishga undovchi oyatlar bor: **“Ey iymon keltirganlar! Sabr va namoz bilan yordam so‘ranglar. Albatta, Alloh sabr qiluvchilar bilan birgadir.”** (*Baqara surasi, 153-oyat*), arabcha matni **يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ** Bu oyatda sabr (stressni boshqarish) va tavakkal qilish orqali murakkab vaziyatlarni yengish ta’kidlanadi. Stressni boshqarish va yangi vaziyatlarni qabul qilish hadislar orqali ham ta’kidlangan. Rasululloh (s.a.v.) insonni hayotdagi har qanday holatni sabr va qanoat bilan qarshi olishga o‘rgatganlar: **“Kim sabr qilsa, Alloh unga sabr ato etadi. Sabrga qaraganda yaxshiroq va kattaroq sovg‘a yo‘qdir.”** (*Imom Buxoriy va Muslim rivoyati*), arabcha matni **مَنْ يَسْتَعِفَّ يَعْفَهُ اللَّهُ، يَتَصَبَّرْ يَصْبِرْهُ اللَّهُ،** Shuningdek, yangi vaziyatlarni qabul qilish haqida quyidagicha hadis bor: **“Ishlarning eng yaxshisi muvozanatdir.”** Arabcha matni **خَيْرُ الْأُمُورِ أَوْسَطُهَا** Bu hadis hayotdagi o‘zgarishlarni qabul qilishda haddan tashqari xavotir yoki o‘ta e’tiborsizlikdan saqlanish zarurligini ko‘rsatadi. Stressni boshqarish va yangi vaziyatlarni qabul qilish Qur‘on va hadisda sabr, iymon va Allohga bo‘lgan ishonch orqali hal qilinadi, zamonaviy soft skills esa bu ma’naviy asosni amaliy jihatdan rivojlantiradi. Yangi bilim va ko‘nikmalarni tez o‘zlashtirish – insonning o‘rganishga ochiqqligi, yangi ma’lumotlarni tezda qabul qilish va ulardan samarali foydalanish qobiliyatidir. Bu ko‘nikma ijodkorlikni rivojlantirish, zamonaviy o‘zgarishlarga moslashish va o‘z salohiyatini oshirish uchun muhimdir. U hayot davomida ta’lim olishga, professional rivojlanishga va shaxsiy o‘sishga yordam beradi. Qur‘onda yangi bilimlarni egallash va ulardan foydalanish juda katta ahamiyatga ega ekanligi ko‘p oyatlarda ta’kidlangan. Alloh insonni bilimli bo‘lishga va ilmni o‘rganishga chaqiradi: **“Alloh sizlardan iymon keltirganlarni va bilim berilganlarni darajalarda yuksaltiradi.”** (*Mujodala surasi, 11-oyat*), arabcha matni **يَرْفَعِ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ** Shuningdek, Qur‘on o‘qishni va bilim izlashni buyuradi: **“O‘qi! Odam bolasi bilmagan narsalarini Alloh qalam bilan o‘rgatdi.”** (*Alaq surasi, 1–5-oyatlar*), arabcha matni **اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ الَّذِي عَلَّمَ اقْرَأْ** Bu oyatlar bilim olishni va yangi narsalarni o‘rganishni insonning oliy fazilatlaridan biri sifatida ko‘rsatadi. Payg‘ambarimiz Muhammad (s.a.v.) hadislarida ilm olish va yangi bilimlarni egallashning fazilati ko‘p bor ta’kidlangan: **“Ilm izlash har bir musulmon uchun farzdir.”** (*Imom Ibn Moja rivoyati*) arabcha matni **طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِيضَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ وَمُسْلِمَةٍ** Bu hadisda ilmni o‘rganish har bir musulmon uchun asosiy vazifalardan biri ekani ifoda etilgan. Qur‘on va hadisda u oliy maqsad sifatida ruhiy va ma’naviy jihatdan qo‘llab-quvvatlanadi. Ilm olish bu nafaqat shaxsiy rivojlanish, balki jamiyat va oxirat uchun ham katta ahamiyatga ega.

Hissiy intellekt (emotional intelligence)

Hissiy intellekt (emotional intelligence) – o‘z va boshqalarning his-tuyg‘ularini anglash, nazorat qilish va boshqarish qobiliyatidir. Bu ko‘nikma o‘zini idora qilish, empatiya ko‘rsatish, munosabatlarni boshqarish va murakkab sharoitlarda samarali muloqot qilishni o‘z ichiga oladi. Hissiy intellekt shaxsiy va professional muvaffaqiyat uchun muhim ahamiyatga ega, chunki u insonlar o‘rtasidagi ijtimoiy aloqalarni yaxshilaydi. Qur‘onda hissiy intellekt to‘g‘ridan-to‘g‘ri bu atama bilan ifodalanmasada, sabr, rahm-shafqat va boshqalarni anglash kabi fazilatlar orqali ifodalanadi: **“Va rahmli bo‘lg‘in, toki Alloh ham senga rahm qilsin.”** (*Nur surasi, 20-oyat*), arabcha matni **ارْحَمْ تَرْحَمْ** Shuningdek, hissiyotlarni boshqarish va kechirimlilikka ishora qiluvchi oyatlar mavjud: **“Yaxshilik va yomonlik teng bo‘lmas. Yomonlikni yaxshilik bilan qaytar. O‘shanda, sen bilan o‘rtangda dushmanlik bo‘lgan kishi go‘yo sodiq do‘st bo‘lib**

qoladi." (*Fussilat surasi, 34-oyat*) arabcha matni- **وَلَا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ** Bu oyat boshqalarning his-tuyg'ulariga empatiya bilan yondashish va munosabatlarni yaxshilashga chaqiradi. Payg'ambarimiz Muhammad (s.a.v.) hadislarida hissiy intellektning asosiy tarkibiy qismlari, masalan, sabr, rahm-shafqat va boshqalar bilan aloqalarni yaxshilash haqida ko'p marotaba ta'kidlangan: **"Mo'minlar bir-birlari uchun rahm-shafqatda, o'zaro muhabbatda va bir-birlariga bo'lgan mehru oqibatda bir tananing a'zolari kabidir. Agar bir a'zo og'risa, tananing boshqa a'zolari ham uyqusiz qolib, azob chekadilar."** (*Imom Buxoriy va Muslim rivoyati*), arabcha matni- **مثل المسلمين في توادهم وتراحمهم وتعاطفهم كمثل الجسد إذا اشتكى منه عضو تداعى له سائر الجسد بالسهر والحمى** Shuningdek, o'zini boshqarish haqida: **"Kuchli kishi kurashda g'alaba qilgan emas, balki haqiqiy kuchli o'z g'azabini yenggan kishidir."** (*Imom Buxoriy rivoyati*), arabcha matni **لَيْسَ الشَّدِيدُ بِالصُّرَعَةِ، إِنَّمَا الشَّدِيدُ الَّذِي يَمْلِكُ نَفْسَهُ** Bu hadis hissiy intellektning muhim elementi – g'azabni nazorat qilish va o'zini tuta bilish fazilatini ta'kidlaydi. Hissiy intellekt soft skills sifatida o'z his-tuyg'ularini anglash va boshqalar bilan samimiy munosabatlar o'rnatishni ta'kidlaydi. Qur'on va hadis esa bu ko'nikmaga ruhiy va axloqiy asos bo'lib, insonning boshqalar bilan hurmat, sabr va rahm-shafqat asosida yashashini o'rgatadi. Boshqalarning hissiyotlarini tushunish va ularga javob berish – empatiya deb ataladigan soft skillning asosiy qismidir. Bu ko'nikma boshqalarning his-tuyg'ularini anglash, ularni hurmat qilish va mos javob berish orqali sog'lom munosabatlar o'rnatishga yordam beradi. Ushbu qobiliyat boshqalar bilan muloqotda samimiylikni oshiradi, nizolarni oldini oladi va jamoada hamjihatlikni ta'minlaydi. Qur'onda boshqalarning his-tuyg'ularini tushunish va ularga ijobiy javob berish rahm-shafqat, sabr va kechirimlilik orqali ta'kidlanadi: **"Mo'minlar bir-birlari uchun yumshoq va rahm-shafqatli bo'ladilar."** (*Fath surasi, 29-oyat*), arabcha matni **المؤمنون يرحمون بعضهم البعض** Shuningdek, boshqalarni tushunish va ularga javob berishda rahm-shafqatning ahamiyati haqida: **"Rahmli bo'linglarki, yer ahliga rahm qilinsin. Osmondagi sizga rahm qiladi."** (*Tavba surasi, 128-oyat*) arabcha matni **الراحمون يرحمهم الرحمن، ارحموا من في الأرض يرحمكم من في السماء** oyatlar boshqalar bilan muomala qilishda shafqatli va tushunchali bo'lishni rag'batlantiradi. Payg'ambarimiz Muhammad (s.a.v.) boshqalarning his-tuyg'ularini tushunish va ularga javob berish borasida o'rnak bo'lganlar. Hadislar bu borada ko'p misollar beradi: **"Kim o'z birodariga quvonch ulashsa, Alloh uni Qiyomat kuni quvontiradi."** (*Tabaroniy rivoyati*), arabcha matni. **ومن يرض عن أخيه يرض الله عنه** Shuningdek, empatiya haqida: **"Sizlardan biringiz o'zi uchun yaxshi ko'rgan narsani birodari uchun ham yaxshi ko'rmaguncha haqiqiy mo'min bo'la olmaydi."** (*Imom Buxoriy va Muslim rivoyati*) – **لا يؤمن أحدكم حتى يحب لأخيه ما يحب لنفسه** Bu hadis boshqalar bilan empatiya o'rnatish, ularning his-tuyg'ulariga mos munosabatda bo'lishni o'rgatadi. Soft skills sifatida boshqalarning his-tuyg'ularini tushunish va ularga javob berish empatiya va muloqotni yaxshilaydi. Qur'on va hadis bu fazilatni ruhiy va axloqiy jihatdan qo'llab-quvvatlaydi, insonni rahm-shafqat, hurmat va samimiylilik bilan boshqalar bilan munosabat qilishga chaqiradi.

Empatiya va ijtimoiy aloqalarni mustahkamlash

Empatiya va ijtimoiy aloqalarni mustahkamlash – boshqalarning his-tuyg'ularini tushunish, ular bilan hamdard bo'lish va ishonchli, mazmunli munosabatlar o'rnatishga qaratilgan qobiliyatdir. Ushbu ko'nikma ijtimoiy muhitda insonlar o'rtasidagi hamjihatlik va o'zaro tushunishni kuchaytiradi, jamoada samarali ishlash, nizolarni hal qilish va uzoq muddatli aloqalarni rivojlantirish uchun asosiy omildir. Qur'onda empatiya va ijtimoiy

aloqalarni mustahkamlash o'zaro muhabbat, rahm-shafqat va yaxshi munosabatlar orqali targ'ib qilinadi: **"Albatta, mo'minlar birodarlar. Bas, birodarlaringizni yarashtiringlar va Allohdan qo'rqinglar, shoyadki rahm qilinsangizlar."** (*Hujurat surasi, 10-oyat*) arabcha tarjimasi – *إنما المؤمنون إخوة فأصلحوا بين أخويكم واتقوا الله لعلمكم ترحمون*. Bundan tashqari, boshqalarga yaxshi munosabatda bo'lish va ularga yordam berish haqida: **"Kim bir mo'mindan dunyoviy qayg'u-sinovni yengil qilsa, Alloh undan qiyomatdagi qayg'uni yengillashtiradi."** (*Baqara surasi, 177-oyat*) arabcha matni – *من – Payg'ambarimiz Muhammad (s.a.v.) ijtimoiy aloqalarni mustahkamlash va empatiyaning naqadar muhimligini ta'kidlaganlar: "Mo'minlar bir-birlari uchun rahm-shafqatda, o'zaro muhabbatda va bir-birlariga bo'lgan mehru oqibatda bir tananing a'zolari kabidir. Agar bir a'zo og'risa, tananing boshqa a'zolari ham uyqusiz qolib, azob chekadilar." Shuningdek, ijtimoiy aloqalarni mustahkamlash haqida: **"O'zaro sovg'a-salom qilinglar, toki bir-biringizni sevib qolinglar."** (*Imom Buxoriy rivoyati*)-arabcha matni *تَحَابُّوا تَهَادُّوا*. Bu hadislar empatiya orqali boshqalarning holatini anglash va ijtimoiy aloqalarni mustahkamlashni rag'batlantiradi.*

Soft skillsda empatiya va ijtimoiy aloqalarni mustahkamlash insonlar o'rtasida sog'lom, samimiy va mustahkam munosabatlarni rivojlantirishga yordam beradi. Qur'on va hadisda esa bu fazilat ruhiy va axloqiy asos sifatida ko'rsatilgan bo'lib, musulmonlar o'rtasida rahm-shafqat, birodarlik va muhabbatni kuchaytirishga alohida e'tibor qaratiladi.

Ishonch va o'z-o'zini motivatsiya qilish (Self-Confidence & Motivation)

Ishonch – insonning o'z qobiliyatlari, qarorlari va maqsadlariga ishonishi; o'z-o'zini motivatsiya qilish esa, maqsadlarga erishish uchun ichki kuchni topish va harakat qilish qobiliyatidir. Ushbu soft skill shaxsiy va professional hayotda muvaffaqiyatga erishishda muhim omil bo'lib, murakkab sharoitlarda barqarorlikni saqlash, qiyinchiliklarni yengish va doimiy rivojlanishga erishishni ta'minlaydi.

Qur'onda ishonch va motivatsiya Allohga bo'lgan tavakkul va insonga bergan kuch-quvvatni anglash orqali targ'ib qilinadi: **"Allohga tavakkul qilgin. Tavakkul qiluvchilar uchun Alloh kifoya qiladi."** (*Ahzob surasi, 3-oyat*) arabcha matni – *ومن يتوكل على الله فهو حسبه*. Shuningdek, o'ziga ishongan holda, Allohning rahmati va yordamiga ishonish haqida: **"Va sizlar holsizlanmanglar va g'amgin bo'lmanglar. Agar mo'min bo'lsangizlar, sizlar albatta ustunsizlar."** (*Oli Imron surasi, 139-oyat*) arabcha matni *ولا تحزنوا وأنتم الأعلون إن كنتم مؤمنين*. Bu oyatlar insonni ichki kuchga ega bo'lishga va Allohning yordamiga tayangan holda harakat qilishga undaydi.

Hadislar ishonch va motivatsiyani targ'ib qiladi, bunda inson o'z kuchi bilan birga Allohning yordamini izlashga chaqiriladi: **"Kuchli mo'min Alloh nazdida kuchsiz mo'mindan yaxshiroq va yoqimlidir, biroq har ikkisi ham yaxshilikda bordir. Senga foyda keltiradigan narsaga harakat qil, Allohdan yordam so'ra va ojiz bo'lma."** (*Imom Muslim rivoyati*). arabcha matni – *المؤمن القوي خير وأحب إلى الله*. Shuningdek, har bir ishni chin niyat bilan qilish haqida: **"Albatta, amallar niyatga bog'liqdir."** (*Imom Buxoriy va Muslim rivoyati*) arabcha matni – *إنما الأعمال بالنيات*. Bu hadislar insonni harakatga chaqiradi va unga qiyinchiliklarni yengishda motivatsiya beradi. Soft skillsda ishonch va o'z-o'zini motivatsiya qilish shaxsning shaxsiy rivojlanishi va professional hayotida muhim o'rin tutadi. Qur'on va hadis esa bu fazilatlarini ruhiy va axloqiy jihatdan asoslab, harakat qilish, tavakkul qilish va Allohdan yordam so'rashni tavsiya etadi. Ichki

motivatsiyani saqlash – bu shaxsiy va professional maqsadlarga erishish uchun o'z ichki kuchi va qat'iyatini doimiy ravishda qo'llab-quvvatlash qobiliyatidir. Bu ko'nikma insonni to'siqlarga qaramay harakat qilishga undaydi, maqsadga erishish uchun ichki ishtiyoqni uyg'otadi va shaxsiy hamda professional o'sishni rag'batlantiradi. Motivatsiya tashqi omillardan emas, balki insonning ichki ishonchi va qadriyatlariga asoslanadi. Qur'on ichki motivatsiyani Allohning roziligini qozonish, sabr qilish va Allohning rahmatiga umid bog'lash orqali saqlashni tavsiya qiladi: **“Bas, har kim oxirat hosilini istasa, Biz unga hosilini ko'paytirib beramiz. Kim dunyo hosilini istasa, unga undan beramiz, lekin uning oxiratda biror nasibasi bo'lmaydi.”** (*Shuro surasi, 20-oyat*) arabcha matni **مَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الْآخِرَةِ نَزِدْ لَهُ فِي حَرْثِهِ وَمَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا وَمَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ نَصِيبٍ** oyatda maqsadlarga erishishda Allohning roziligi va oxirat mukofoti uchun ishlash motivatsiyasi alohida ta'kidlanadi. **“Shubhasiz, har bir qiyinchilik bilan birga osonlik bordir.”** (*Inshiroh urasi, 6-oyat*) arabcha matni – **فَإِنْ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا** Ushbu oyat qiyinchiliklarni yengishda ijobiy motivatsiyani saqlashni rag'batlantiradi. Payg'ambarimiz Muhammad (s.a.v.) ichki motivatsiyani rivojlantirish uchun qat'iyat va sabrni targ'ib qilganlar: **“Kim yaxshi ishlarni qilishda qat'iyat ko'rsatsa, Alloh unga toqatidan ortiq yuk yuklamaydi.”** (*Imom Buxoriy va Muslim rivoyati*). Shuningdek, niyatning ahamiyati haqida: **“Albatta, har bir ish niyatga bog'liqdir va har bir kishiga faqat niyat qilgan narsasi beriladi.”** (*Imom Buxoriy va Muslim rivoyati*) arabcha matni **إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ وَإِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَى** Bu hadislar shaxsiy va professional maqsadlar uchun ichki motivatsiyani niyat va qat'iyat orqali saqlashni o'rgatadi. Soft skillsda ichki motivatsiyani saqlash insonning maqsadlarga erishishda uzluksiz harakat qilishga yordam beradi. Qur'on va hadis esa bu ko'nikmani ruhiy va axloqiy asosda mustahkamlashni o'rgatadi, shaxsni sabr, qat'iyat va niyat bilan ishlashga undaydi.

Tanqidni qabul qilish va o'z-o'zini rivojlantirish (Feedback & Self-Improvement)

Tanqidni qabul qilish va o'z-o'zini rivojlantirish – boshqalarning konstruktiv fikr-mulohazalarini eshitish, ulardan saboq olish va shaxsiy yoki professional jihatdan yaxshilanish uchun harakat qilish qobiliyatidir. Ushbu ko'nikma ochiq fikrlilik, kamtarlik va o'z ustida ishlashga tayyorlikni talab qiladi. Inson bu bilan o'z qobiliyatlarini takomillashtiradi va xatolarini bartaraf etadi.

Qur'on tanqidni qabul qilish va o'z-o'zini rivojlantirishga Allohga bo'lgan itoat, ochiq fikrlilik va yaxshi maslahatlarni tinglash orqali undaydi: **“Allohdan qo'rqadiganlar, o'zlari qachon bir yomon ish qilgan yoki o'zlariga zulm qilganlarida Allohni eslaydilar va gunohlaridan istig'for aytadilar. Va gunohlarni Allohdan boshqa kechira oluvchi kim ham bor?!”** (*Oli Imron surasi, 135-oyat*) arabcha matni **وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ** Bu oyat insonni o'z xatolarini anglashga, ulardan saboq olishga va yaxshilik sari harakat qilishga undaydi. **“Kimki nasihat eshitsa va unga ergashsa, u hidoyatda bo'ladi.”** (*Zumr surasi, 18-oyat*) arabcha matni **الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ وَأُولَئِكَ هُمْ أُولُو الْأَلْبَابِ** Ushbu oyatda yaxshi nasihatni tinglash va qabul qilish zarurligi ta'kidlanadi. Payg'ambarimiz Muhammad (s.a.v.) boshqalarning tanqid va maslahatlariga ochiq bo'lishni va ulardan saboq olishni rag'batlantirganlar: **“Mo'min o'z birodarining oynasidir. Agar unda kamchilikni ko'rsa, uni to'g'rilaydi.”** (*Imom Abu Dovud rivoyati*) arabcha matni **الْمُؤْمِنُ مِرْآةُ أَخِيهِ الْمُؤْمِنِ، الْمُؤْمِنُ أَخُو الْمُؤْمِنِ حَيْثُ لَقِيَهُ يَكْفُ عَنْهُ ضَعْفُهُ وَيَحْوَطُهُ** Bu hadis mo'minning boshqalarga yordam berish va o'z birodarini to'g'ri yo'lga yo'naltirish vazifasini eslatadi.

“Donolik – mo‘minning yo‘qolgan boyligi. U qayerda topsa, uni oladi.” (*Imom Tirmiziy rivoyati*) arabcha matni **فهو أحق الناس بها الحكمة ضالة المؤمن أنى وجدها** Bu hadis insonning bilim va maslahatni, hatto tanqid shaklida bo‘lsa ham, qadrlashi kerakligini ko‘rsatadi. Soft skillsda tanqidni qabul qilish va o‘z-o‘zini rivojlantirish insonni kamolot sari olib boradi. Qur‘on va hadis esa xatolardan saboq olish, yaxshi maslahatni tinglash va yaxshilanish uchun ochiq bo‘lishning ruhiy va axloqiy asoslarini beradi. Bu fazilat insonga shaxsiy va jamoaviy muvaffaqiyat uchun muhim bo‘lgan mas‘uliyat va kamtarlikni o‘rgatadi. Tanqidni samarali qabul qilish va undan xulosa chiqarish – boshqalardan olingan konstruktiv tanqidni yengil qabul qilish, uning mazmunini tushunish va undan o‘zini rivojlantirish uchun foydali saboq olish qobiliyatidir. Bu ko‘nikma ochiq fikrlilik, o‘z kamchiliklarini tan olish va ulardan o‘rganish, shuningdek, tanqidni hissiy reaksiyalar bilan emas, balki mantiqiy va foydali nuqtai nazardan ko‘rish qobiliyatini talab qiladi. Tanqidni to‘g‘ri qabul qilish orqali inson o‘zini takomillashtirishi va muvaffaqiyatga erishish imkoniyatlarini oshiradi. Qur‘onda tanqidni qabul qilish va undan o‘rganish o‘z-o‘zini anglash va yaxshilanishga qaratilgan. Insonlarni xatolaridan saboq olishga undaydi: **“Agar sizga biror narsa musibat kelsa, shubhasiz, bu Allohning izni bilan bo‘ladi.”** (*Shura surasi, 30-oyat*) arabcha matni **وَمَا أَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُو عَنْ كَثِيرٍ** Bu oyat insonni qiyinchiliklardan o‘rganishga va musibatlardan to‘g‘ri xulosa chiqarishga chaqiradi

Payg‘ambarimiz Muhammad (s.a.v.) tanqidni qabul qilish va undan saboq olishni qat‘iy tavsiya qilganlar: **“Mo‘min o‘z xatolarini to‘g‘rilashga harakat qiladigan kishidir. Agar o‘sha xato bilan yuzma-yuz kelsa, u uni tan olishdan tortinmaydi.”** (*Imom Buxoriy rivoyati*) arabcha matni **هذا المؤمن يسعى جاهداً لتصحيح أخطائه، ويحاول عدم تكرارها. من خلال الاعتراف بالخطأ، والتوبة إليه، والاعتذار لمن ظلمهم، والإقلاع عن المعاصي، والعزم على عدم ارتكابها مرة أخرى** Hadisda mo‘minning xatolaridan saboq olib, ularni tuzatishga intilishi kerakligi aytiladi. Qur‘on va hadislar esa bu jarayonda sabr, o‘z-o‘zini anglash va xatolardan saboq olishni ta‘kidlaydi. Tanqidni to‘g‘ri qabul qilish va undan o‘rganishning axloqiy asoslari ruhiy salomatlikni mustahkamlash va har bir insonning rivojlanishiga xizmat qiladi. Doimiy o‘qish va rivojlanishga intilish – bu o‘z bilim va ko‘nikmalarini doimiy ravishda oshirish, yangi ma‘lumotlarga ochiq bo‘lish va shaxsiy o‘sish uchun faol harakat qilish qobiliyatidir. Ushbu ko‘nikma o‘zgaruvchan dunyoda muvaffaqiyatli bo‘lish uchun zarurdir. Inson doimiy ravishda o‘rganishi, yangi ko‘nikmalarni egallashi va o‘zini rivojlantirishi kerak, shuningdek, o‘z maqsadlariga erishish uchun uzluksiz o‘sish va takomillashishga intilishi kerak.

“Sizlarga ilm berilsa, albatta, u katta boylikdir.” (*Zumar surasi, 9-oyat*) arabcha matni **قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُو الْأَلْبَابِ** Bu oyatda ilmning kattaligi va ahamiyati ta‘kidlanadi. **“Va deyliki: Rabbim, ilmni ko‘paytir!”** (*Taha surasi, 114-oyat*) arabcha matni **وَقُلْ رَبِّ زِدْنِي عِلْماً** Bu oyatda ilmga bo‘lgan intilish va doimiy ravishda rivojlanish zarurligi ko‘rsatiladi. Payg‘ambarimiz Muhammad (s.a.v.) bilimga intilish va doimiy ravishda rivojlanishga katta ahamiyat berganlar: **“Ilmni o‘rganish – har bir musulmonning burchidir.”** (*Imom Buxoriy va Muslim rivoyati*) arabcha matni **طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِيضَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ** Bu hadis ilm olishni barcha musulmonlarga majburiy deb hisoblaydi va bu ilmlar rivojlanishning kaliti ekanligini ko‘rsatadi. **“Kim Allohning yo‘lida ilm izlab yo‘lga chiqsa, Alloh uni jannatga olib boradigan yo‘lga yo‘naltiradi.”** (*Imom Muslim rivoyati*) arabcha matni **مَنْ انْطَلَقَ يَطْلُبُ الْعِلْمَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَهْدِيهِ اللَّهُ إِلَى الطَّرِيقِ الْمَوْدِيِّ إِلَى الْجَنَّةِ** Hadisda ilm olish va o‘rganishga intilishning jannatga olib boradigan

mukofoti ta'kidlanadi. **“Kishi o‘z bilimlarini oshirishga intilishda qat’iyatli bo‘lishi kerak.”** (*Imom Tirmiziy rivoyati*) arabcha matni **يَجِبُ عَلَى الْإِنْسَانِ أَنْ يَكُونَ مُثَابِرًا فِي السَّعْيِ لِرِيَادَةِ عِلْمِهِ**. Bu hadisda bilimni doimiy oshirish va o‘rganish muhimligini ko‘rsatadi. Soft skillsda doimiy o‘qish va rivojlanishga intilish insonga shaxsiy va professional muvaffaqiyatga erishish imkoniyatini yaratadi. Qur‘on va hadislar bilimga bo‘lgan ehtiyojni, ilm olishning ahamiyatini va uning ruhiy va axloqiy foydasini ko‘rsatadi. Shaxsiy o‘qish va rivojlanishga intilish har bir insonning hayotidagi asosiy yo‘nalishlardan biri bo‘lishi kerak.

Ijodiy fikrlash (Creativity)

Ijodiy fikrlash (creativity) – yangi g‘oyalar yaratish, mavjud muammolarga o‘zgacha va innovatsion yechimlarni topish qobiliyatidir. Bu ko‘nikma muammolarni an‘anaviy yondashuvlar bilan emas, balki yangi, original va samarali usullar bilan hal qilishni talab qiladi. Ijodiy fikrlash odatda o‘zgarishlarga, yangilikka ochiq bo‘lish va normativ qoidalar va tushunchalardan chiqishga tayyor bo‘lishni anglatadi. Islomda ijodiy fikrlash (creativity) insonning Alloh tomonidan berilgan aqliy va ruhiy imkoniyatlaridan biri sifatida qaraladi. Qur‘on va hadislar odamlarni tafakkur qilishga, yaratuvchanlikka va Allohning mo‘jizalarini o‘rganishga undaydi. Qur‘onda ijodiy fikrlash va yangilikka intilish Allohning yaratuvchilik sifatlaridan kelib chiqadi. Qur‘ondagi ba’zi oyatlar, ijodkorlik va yangi yo‘llarni topishga undovchi sifatida qabul qilinishi mumkin: **“Alloh osmonlarni va yerlarni yaratuvchi bo‘lib, ular uchun yerni sizga ijtimoiy maqsadlar asosida bog‘lab qo‘ygan.”** (*Ar-Rum surasi, 48-oyat*) arabcha matni **فَيَبْسُطُهُ فِي السَّمَاءِ كَيْفَ يَشَاءُ**. Bu oyatdagi yaratish jarayoni Allohning ijodkorligiga ishora qiladi va insonlarni yangilik yaratishga va o‘z yaratganlarini yaxshilashga ilhomlantiradi. **“Ular faqat erni va osmonni o‘ylab ko‘rishlari kerakmi? Ular uchun bu yerdan ko‘plab hayot va ob‘ektlar yaratildi.”** (*Al-Araf surasi, 185-oyat*) arabcha matni **أَوَلَمْ يَنْظُرُوا فِي مَكْنُوتِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا خَلَقَ اللَّهُ مِنْ شَيْءٍ وَأَنْ عَسَى أَنْ يَكُونَ قَدِ اقْتَرَبَ أَجْلُهُمْ ۖ فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ** Bu oyat ijodiy fikrlash va tabiatdagi yuksak tizimni anglashga chaqiradi, o‘zining ijodiy fikrlarini shakllantirish uchun rag‘batlantiradi. Qur‘on va hadislar ijodiy fikrlash, yangilik yaratish va o‘ziga xos yondashuvlarni qabul qilishni ruhiy va axloqiy jihatdan qo‘llab-quvvatlaydi. Insonni yangi g‘oyalar va yechimlar izlashga, doimiy o‘qishga va atrof-muhitni yaxshilashga undaydi. Yangi va innovatsion g‘oyalarni ishlab chiqish – mavjud muammolarga yangi, original va samarali yechimlar topish qobiliyatidir. Bu ko‘nikma yaratish, izlanish va yangi g‘oyalarni amalga oshirishga bo‘lgan intilishni o‘z ichiga oladi. Innovatsion g‘oyalarni ishlab chiqish, oddiy va an‘anaviy usullardan tashqariga chiqish, risk qilish va yangi yo‘llarni kashf etishga tayyor bo‘lishni talab qiladi. Bu jarayonda kritikali fikrlash va doimiy o‘rganish muhim ahamiyatga ega.

Soft skillsda yangi va innovatsion g‘oyalarni ishlab chiqish yuksak yaratuvchanlikni talab qiladi. Qur‘on va hadislar yangilik yaratish, ijodiy fikrlash va yangi yondashuvlarni qo‘llashni ruhiy va axloqiy jihatdan qo‘llab-quvvatlaydi. Yangi g‘oyalarni ishlab chiqish va ilg‘or fikrlar yaratishga intilish insonning rivojlanishiga yordam beradi va jamiyatni yaxshilashga olib keladi.

Qiyin vaziyatlarda noodatiy yechimlarni topish – muammolarni va qarorlar qabul qilishni an‘anaviy usullardan tashqarida, innovatsion va ijodiy yondashuvlar orqali hal qilish qobiliyatidir. Bu ko‘nikma stressli yoki noaniq holatlarda mantiqiy fikrlash, kreativlik va yangilikka ochiqlikni talab qiladi. Bunday vaziyatlarda noan‘anaviy yechimlar, yangi usullar va kreativ fikrlar kutilgan natijalarni berishi mumkin.

Soft skillsda qiyin vaziyatlarda noodatiy yechimlarni topish kreativlik, sabr va mantiqiy fikrlashni talab qiladi. Qur'on va hadislar bunday vaziyatlarda sabr, imon va yangilikka intilishning ahamiyatini ta'kidlaydi. Yangi yondashuvlar izlash va muammolarni hal qilishda innovatsion fikrlar yaratish insonning ruhiy va amaliy rivojlanishiga yordam beradi.

XULOSA

Soft skills, ya'ni insonning ijtimoiy va shaxsiy rivojlanishini ta'minlovchi ko'nikmalar – moslashuvchanlik (adaptability), hissiy intellekt (emotional intelligence), ishonch va o'z-o'zini motivatsiya qilish (self-confidence & motivation), tanqidni qabul qilish va o'z-o'zini rivojlantirish (feedback & self-improvement), ijodiy fikrlash (creativity) kabi ko'nikmalar – zamonaviy hayotda va ish muhitida muvaffaqiyatli bo'lish uchun juda muhimdir. Ushbu ko'nikmalar insonning ijtimoiy aloqalarini mustahkamlash, stressni boshqarish, samarali ishlash va doimiy o'sish uchun zarur. Qur'on va hadislar bu ko'nikmalarni rivojlantirishda insonni yaxshilikka undovchi, imon va sabrni ta'minlovchi asosiy manbalar sifatida xizmat qiladi. Qur'onda va hadisda aytilgan sabr, ijodkorlik, hissiy ong, o'z-o'zini rivojlantirish va yangi yechimlar izlash kabi qadriyatlar, insonni qiyin vaziyatlarda to'g'ri qarorlar qabul qilishga, boshqa odamlarga nisbatan mehr-shafqat ko'rsatishga, o'zini motivatsiya qilishga va davomiy o'sishga rag'batlantiradi. Masalan, "ijodiy fikrlash" yoki "hissiy intellekt" kabi soft skills Qur'onda yaratish, yangilikka intilish va insonning o'z ruhiy holatini boshqarish bilan bog'liq oyatlarda aks etgan. Shuningdek, hadislar ham bunday ko'nikmalarni hayotda qo'llash va samarali bo'lish uchun yo'l-yo'riq beradi. Shu bilan birga, tanqidni qabul qilish, o'z-o'zini rivojlantirish va doimiy o'rganish Qur'ondagi o'gitlar va payg'ambarimiz Muhammad (s.a.v.) ning hadislar bilan mustahkamlanadi. Bu ko'nikmalar insonni o'zining xatolaridan saboq olishga, yangi bilimlarni o'zlashtirishga va har tomonlama rivojlanishga undaydi.

Umuman olganda, Qur'on va hadislar, soft skillsni rivojlantirishda yuqori axloqiy va ruhiy qiymatlarni taqdim etadi. Bu ko'nikmalarni hayotda tatbiq etish insonni nafaqat professional sohada, balki shaxsiy hayotida ham muvaffaqiyatga erishishga olib keladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. **Al-Qur'on al-Karim.** – Toshkent: O'zbekiston Musulmonlari Idorasi nashri, 2004. – 604 b.
2. **Imom al-Buxoriy.** Al-Jome' as-Sahih (Sahih al-Buxoriy): hadislar to'plami. – Toshkent: Movarounnahr, 2006. – 1-jild: 672 b.; 2-jild: 688 b.; 3-jild: 704 b.; 4-jild: 720 b.; 5-jild: 736 b.; 6-jild: 752 b.; 7-jild: 768 b.; 8-jild: 784 b. – Jami: 5 824 b.
3. **Imom Muslim.** Sahih Muslim: hadislar to'plami. – Toshkent: Movarounnahr, 2007. – 4-jild: 2 400 b.
4. **Imom at-Tirmiziy.** Jome' at-Tirmiziy: hadislar to'plami. – Toshkent: Movarounnahr, 2008. – 3-jild: 1 800 b.
5. **Abu Dovud.** Sunan Abu Dovud: fihiy va axloqiy masalalarga oid hadislar. – Toshkent: Movarounnahr, 2009. – 4-jild: 2 200 b.
6. **Goleman, D.** Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ / D. Goleman. – New York: Bantam Books, 1995. – 352 p.
7. **Robbins, S.P.; Judge, T.A.** Organizational Behavior / S.P. Robbins, T.A. Judge. – 18th ed. – London: Pearson Education, 2019. – 744 p.

8. **Spencer, L.M.; Spencer, S.M.** Competence at Work: Models for Superior Performance / L.M. Spencer, S.M. Spencer. – New York: Wiley, 1993. – 384 p.

9. **Covey, S.R.** The 7 Habits of Highly Effective People / S.R. Covey. – New York: Free Press, 1989. – 381 p.

10. **Alavi, S.; Gill, A.** The Role of Islamic Teachings in Developing Soft Skills / S. Alavi, A. Gill // International Journal of Ethics and Systems. – 2020. – Vol. 36, No. 3. – P. 345–360.